

Kepin D. V. I. Pleyneroва's contribution to the development of the archaeological museum work

In this article the activity of the Czech archeologist and museologist Dr. Ivana Pleinerova in the field of creation of the archeological museums in the open air of the different types: in situ is analyzed as well as "experimental settlements" ("Březno", "Altamira", "Prague-Troya on Farky") are analyzed too. Museological-and-Pedagogical programs, having been developed by the investigator are considered. The bibliography of the scientist's works in the field of the museology has been prepared.

Є.І. КОВАЛЬЧУК

Фонд сакрального мистецтва у Волинському краєзнавчому музеї: етапи формування (1929–2009 роки)

У статті характеризується формування фонду сакрального мистецтва у Волинському краєзнавчому музеї, розкриті основні етапи цього процесу впродовж 1929–2009 років (роки існування музею), визначено місце та роль сакральної спадщини Волині в художній культурі України. До наукового обігу введена низка унікальних творів волинського іконопису. Стаття написана на документальних джерелах, широко використані документи наукового архіву та фондів Волинського краєзнавчого музею.

Волинь займає важливе місце в давній мистецькій культурі України. Впродовж останньої чверті ХХ ст. були створені значні збірки релігійних пам'яток із Волині в низці музеїв України, зокрема, у Волинському і Рівненському краєзнавчих музеях, Острозькому історико-культурному заповіднику, Національному музеї у Львові, Музеї народної архітектури і побуту України в Києві, – що викликає нині незмінний науковий інтерес. Значна частина пам'яток сакрального мистецтва зберігається у церквах Волині.

В українській історичній науці і музеєзнавстві тема формування музейних збірок практично не опрацьована, тому цілком закономірною є потреба дослідити формування фондів Волинського краєзнавчого музею, проаналізувати стан і шляхи створення однієї з найбільших і найцінніших музейних збірок регіону – колекції релігійного мистецтва Волинського краєзнавчого музею, дати наукову оцінку ї, насамкінець, окреслити місце й роль сакральної спадщини Волині в мистецькій культурі України.

Автором перших публікацій 1960–1970-х років, у яких згадувалися волинські пам'ятки сакрального мистецтва, є Павло Жолтовський, доктор мистецтвознавства, автор низки статей і монографій з історії українського мистецтва. У своїх дослідженнях він торкався різних явищ мистецької культури і пам'яток, походженням із Волині [14, с. 73; 15]. Займаючись упродовж багатьох років експедиційною роботою в різних регіонах України, в т.ч. й

на Волині, він робив узагальнення, розглядаючи основні напрями розвитку українського мистецтвознавства. Докладне дослідження волинських старожитностей охоплює останні 5 років його життя. Відкриття волинського іконопису, визнання високого рівня волинського мистецтва, оприлюднення результатів наукових досліджень відбулося уже після смерті вченого. Дослідженням волинських мистецьких пам'яток, зокрема, творчої спадщини іконописця Йова Кондзелевича, займалися також львівські вчені Борис Возницький [11] і Олег Сидор [31].

У дослідження сакрального мистецтва Волині впродовж останніх двох десятиріч найбільший унесок зробив Володимир Александрович. Цей учений прикладно займається вивченням пам'яток, в т.ч. й збірки Волинського краєзнавчого музею. Дослідженню волинських пам'яток присвячена низка його наукових робіт [1, с. 26–34; 2, с. 18–30; 3, с. 61–68; 4; 5, с. 8–17; 6, с. 8; 7, с. 24–29; 8], які є цінним історіографічним джерелом, оскільки базуються на документальних матеріалах музейних і архівних фондів.

Серед праць узагальнюючого характеру, присвячених українській культурній спадщині, що з'явилися протягом останніх років – п'ятитомна “Історія української культури”, пам'ятки сакрального мистецтва Волині розглядаються – поряд із іншими – в статтях Г.Н. Логвина “Монументальне мистецтво, іконопис, книжкова мініатюра” [16, с. 884–920], Р.С. Орлова “Прикладне мистецтво: церковне і народне” [16, с. 921–965], В.С. Александровича “Образотворче та декоративно-ужиткове мистецтво” та “Архітектура, образотворче та декоративне мистецтво” [17, с. 275–301, 654–700; 18, с. 833–942].

На особливу увагу заслуговує унікальне видання Людмили Міляєвої за участю Марії Гелитович – альбом-каталог “Українська ікона XI–XVIII століть” із серії “Державні зібрання України”, яке вийшло друком у 2007 р. Тут розміщені світлини кращих творів іконопису з колекцій музеїв України, з-поміж яких 53 ікони – зі збірки Волинського краєзнавчого музею [25].

У другій половині 90-х років ХХ – на початку ХХІ ст. важливою тенденцією у розвитку української історіографії, в т.ч. – вивчення сакрального мистецтва, стала значна активізація регіональних досліджень, започаткованих ще в 20–30-х роках минулого століття М. Грушевським, С. Таранушенком, М. Біляшівським, Д. Щербаківським. Пам'ятки сакрального мистецтва викликають незмінний інтерес дослідників – музеєзнавців, істориків, мистецтвознавців, реставраторів. Вузька тематична спрямованість цих досліджень засвідчила зростання інтересу до проблеми дослідження фондів збірок музеїв і окремих пам'яток у їх складі.

Незважаючи на наявність низки праць, у яких розглядаються різні аспекти формування фонду сакрального мистецтва в музеях України, ця тема досі не була предметом спеціального дослідження. Історія формування фонду сакрального мистецтва у Волинському краєзнавчому музеї досі не вивчалася.

Історіографія досліджуваної теми започаткована статтею Анатолія Дублянського “Українська старовина й етнографія в “Волинському музеї”, опублікованою у польській періодичній пресі ще в 1930-х роках. В окремих статтях автора даного дослідження [21, с. 6–8; 22, с. 273–275; 20,

Приміщення Волинського краєзнавчого музею.

с. 18–22] та інших дослідників [9, с. 51–67; 10, с. 89–90; 12, с. 5–8; 32, с. 7–8], опублікованих у збірках наукових конференцій із волинського іконопису, які від 1994 р. щорічно проводяться на базі Музею волинської ікони у Луцьку, містяться конкретні матеріали стосовно формування збірок сакрального мистецтва у Волинському і Рівненському краєзнавчих музеях, у Національному музеї у Львові (частково), Острозькому

історико-культурному заповіднику. Ці дослідження стосуються останньої чверті XX – початку XXI ст. Маловивченими або зовсім недослідженими залишаються інші періоди створення збірок, зокрема, започаткування колекцій релігійного мистецтва в музеях України.

Досить значний документальний матеріал, який висвітлює історію музейної справи на регіональному рівні, зберігається у Державному архіві Волинської області, фонди якого містять чималий корпус аналітичних і довідково-інформаційних документів з історії Волинського краєзнавчого музею різних років (серед таких – матеріали роботи з комплектування фондів музею). Особливо важливе значення для розкриття змісту досліджуваної теми мають документальні матеріали фондів і наукового архіву Волинського краєзнавчого музею, зокрема, щоденники та звіти наукових експедицій різних років (1981–1986; 1997–2009), а також поточна фондова облікова документація (акти надходжень, облікові картки, наукові паспорти, списки переданих експонатів і тощо). Відтак, аналіз наукової літератури, значного комплексу документів і архівних джерел дозволяє проаналізувати історію формування фонду релігійного мистецтва у Волинському краєзнавчому музеї та виокремити основні етапи цього процесу.

Історія колекціонування творів релігійного мистецтва Волині розпочалася з другої половини XIX ст., коли тут були створені перші музейні заклади. Наприкінці XIX ст. в рамках Великої Волині були сформовані музейні колекції церковної старовини у давньосховищах (“древньосховищах”, “дренсхраніліщах”) – закладах музейного типу, що функціонували при православних церковних осередках. Так, у 1887 р. давньосховище було створене при Свято-Володимирському братстві у Володимирі; у 1880–х роках – давньосховище при Луцькому Хрестовоздвиженському православному братстві та церковно-археологічний музей у Холмі; у 1893 р. – за ініціативою Волинського архієпископа Модеста – Волинське єпархіальне давньосховище у Житомирі. Ці заклади зробили значний внесок у справу вивчення минулого України. Першочерговим напрямом діяльності зазначених установ став пошук пам’яток старовини, здебільшого, релігійного призначення [13, с. 214–264].

З початком I Світової війни традиція колекціонування пам'яток релігійного мистецтва була перервана більше, ніж на 20 років. Колекції церковних старожитностей були майже повністю втрачені. Комплектування фонду сакрального мистецтва на Волині практично відновилося з відкриттям у 1929 р. Волинського музею в Луцьку.

Наукове комплектування фондів – один із напрямів наукової роботи музею. Визначення етапів і розкриття шляхів формування фондової збірки є важливою частиною дослідження. Для цілісного розкриття історії створення фонду сакрального мистецтва у Волинському краєзнавчому музеї як невід'ємної частини Музейного фонду України визначено хронологічні межі дослідження: 1929–2009 роки, що позначають, власне, весь період існування сучасного музею. У процесі формування фонду пам'яток сакрального мистецтва у збірці Волинського краєзнавчого музею можна виділити кілька етапів, кожен із яких характеризується своїми особливостями шляхів надходження пам'яток і участі в ньому суб'єктів цього процесу (державних установ, громадських організацій, окремих особистостей тощо).

Серед головних статутних завдань новоствореного Волинського музею було збирання й зберігання пам'яток історико-культурної, природничої спадщини краю й оприлюднення та популяризація музейного надбання [30]. Комплектування фондів музею проводилося різнопланово й усебічно, поступово вироблялися науково обґрунтовані критерії комплектування та вивчення музейних пам'яток. Діяльність музею впродовж 1929–1949 років можна позначити як історико-мистецьку, коли в роботі не робилося особливого акценту на збір пам'яток релігійного змісту. Надходження таких пам'яток до фондів йшло в єдиному комплексі з іншими предметами старовини. Цей період характеризувався збиральницькою (комплектування фондів музею різними видами пам'яток, проведення експедицій), науково-просвітницькою (екскурсії, лекції), експозиційною, виставковою роботою тощо. Перший етап існування музею можна розділити на кілька періодів: по-перше, польський – із часу заснування музею (червень 1929 р. – вересень 1939 р.), коли у збірці з'явилися перші мистецькі пам'ятки (в т.ч. й релігійного характеру); по-друге, радянський (довоєнний) (вересень 1939 р. – червень 1941 р.) – надходження колекції творів мистецтва князів Радзивілів із Олицького замку; по-третє, окупаційний (1941–1944 роки) – втрата пам'яток; по-четверте, радянський (післявоєнний) (1944–1949 роки) – відновлення роботи музею, в т.ч. і процесу комплектування фондів. Період історії музею з 1929 до 1949 р. хоча й не позначений появою значної кількості пам'яток релігійного змісту в збірці музею, проте, впродовж цього часу була започаткована традиція тематичного комплектування фондів, були вироблені напрями і тематика збиральницької роботи. До експозиційного показу була виділена й уведена до наукового обігу низка пам'яток, що особливо є цінним з огляду на те, що більшість із них були втрачені за час німецької окупації Волині з 1941 до 1944 р. [24].

Формування фонду сакрального мистецтва у Волинському краєзнавчому музеї найплідніше відбувалося на другому етапі формування збірки

Експедиція Волинського краєзнавчого музею під керівництвом П.М. Жолтовського. с. Четвертня Маневицького району Волинської обл. 1982 р.

в 60–80–х роках ХХ ст. Його можна розділити на 2 періоди, які мали свої особливості, різнилися за методикою комплектування і результатами збиральницької роботи. Перший період – 1950–1960–ті роки, коли на Волині відбувалося масове закриття церков і культове майно залишалося без господаря (“безхозним”); частина таких пам’яток була передана до музею. Передача відбувалася за різних причин

(з ініціативи місцевих органів влади, закладів культури на місцях, у ході комплексних експедицій чи одноразових виїздів музейних працівників з метою зібрання експонатів). Другий період – кінець 1970–х – 1980–ті роки, коли згідно з урядовими документами, проводилося обстеження знятих із реєстрації та діючих культових споруд Волинської області на предмет виявлення й обліку пам’яток історії та культури. У процесі цієї роботи відбувався відбір експонатів для фондів музею. Тоді й була зібрана основна частина сучасної колекції релігійного мистецтва Волинського краєзнавчого музею. Надходження відбулося у 1981–1985 роках унаслідок роботи наукових експедицій Волинського краєзнавчого музею, які виявляли, брали на облік і збирали речові пам’ятки, що знаходилися у знятих із реєстрації та діючих культових спорудах Волинської області. Збиральницька робота проводилася під керівництвом доктора мистецтвознавства Павла Жолтовського, який працював науковим консультантом експедицій.

Починаючи з 1960–х років, основним джерелом надходження експонатів релігійного змісту до музею стали церкви. Це пояснювалося, насамперед, історичними й ідеологічними причинами, пов’язаними з процесом закриття храмів на Волині, що відбувалося в 1948–1982 роках. Церкви і пам’ятки культового мистецтва розглядалися як носії ворожої ідеології, тобто сприймалися ідеологічно шкідливими. Масова кампанія із закриття храмів наприкінці 1950–х років призвела до того, що тисячі пам’яток релігійного мистецтва стали безгосподарними. За період із 1948 до 1963 р. у Волинській області були зняті з реєстрації (і закриті для богослужінь) 193 православні церкви. Протягом 1981–1982 років експедиціями Волинського краєзнавчого музею був здійснений об’їзд усіх районів області, вперше було обстежено кожну з таких церков. Виїзди здійснювалися згідно існуючого на той час адміністративного поділу Волинської області. У травні – липні 1981 р. обстежені культові споруди у Володимир-Волинському, Горохівському, Іваничівському, Камінь-Каширському, Ковельському,

Любешівському, Маневицькому, Ратнівському, Рожищенському районах Волинської області. Під час експедиції в 1981 р. були взяті на облік 407 цінних мистецьких пам'яток: ікон – 231; предметів дерев'яного різьблення – 54; предметів металопластики – 69; книг – 53. (У Володимир-Волинському районі – 4 пам'ятки, Горохівському – 143, Іваничівському – 72, Камінь-Каширському – 13, Ковельському – 46, Любешівському – 7, Маневицькому – 50, Ратнівському – 43, Рожищенському – 29). Учасники експедицій 1982 року обстежили культові споруди у Старовижівському, Турійському, Любомльському, Локачинському, Ківерцівському, Луцькому районах; були взяті на облік 278 пам'яток: ікон – 168, предметів із дерева – 43, предметів металопластики – 30, книг – 36. (У Ківерцівському районі – 51 пам'ятку, Локачинському – 30, Луцькому – 78, Любомльському – 52, Турійському – 26, Старовижівському – 17, м. Луцьку – 24) [27]. Серед узятих на облік пам'яток є унікальні: дерев'яний різьблений іконостас (межа XVII–XVIII ст.) з Троїцької церкви с. Матейки Маневицького району, ікони Йова Кондзелевича з Михайлівської церкви с. Білосток Луцького району.

Останній період дав найбільше предметів релігійного змісту до фондів Волинського краєзнавчого музею, була фактично сформована колекція сакрального мистецтва. За результатами експедицій 1981–1982 років було зібрано та прийнято на збереження у фонди Волинського краєзнавчого музею 1109 експонатів, серед яких ікони волинської школи іконопису (300 одиниць), предмети декоративного різьблення (22 пари царських врат), скульптури, металопластики, ковальського ремесла, церковного шитва, книгодрукування тощо.

Розглянемо експонати в кількох розрізах: за їх видовими характеристиками, територіальним походженням, місцем знаходження, музейним призначенням. Зібрані пам'ятки – це в основному твори малярства, скульптури, різьблення з дерева, які характеризують мистецтво України XVII–XVIII ст.

Перша група пам'яток – ікони, царські врата, картуші, підсвічники, рами та шати до ікон. Основна кількість переданих до музею ікон виконана в техніці темперного живопису і належить до волинської школи іконопису. Серед них унікальні твори: ікона “Преображення” XVII ст. з церкви Казанської ікони Богородиці с. Садів Луцького району, ікона “Розп'яття” кінця XVII –

Холмська Чудотворна ікона Божої Матері. XI–XII ст. Колекція Волинського краєзнавчого музею.

початку XVIII ст. з с. Сокіл Рожищенського району, ікона “Христос” другої половини XVII ст. з Іллінської церкви м. Каменя-Каширського, ікони “Юрій Змієборець” і “Покрова Богородиці” з Покровської церкви с. Бобли Турійського району волинського іконописця 1630 р., ікона Й. Кондзелевича “Спас” кінця XVII ст. з Троїцької церкви с. Городище Луцького району.

Друга за кількістю група пам’яток – твори декоративно-ужиткового мистецтва: зразки металопластики, вироби з художнього металу (церковне начиння, підсвічники, хрести, розп’яття, потири, шата ікон, оклади бого-служебних книг, дарохранительниці, складні металеві), зразки ковальського ремесла (надбанні хрести), вироби церковного шитва (зразки церковних тканин XVII–XIX ст.).

Ще одна група надходжень – документи і книги (рукописи і стародруки Львівської, Київської, Унівської та Почаєвської друкарень). Була також зібрана значна кількість етнографічних матеріалів, зразки ткацтва й вишивання (рушники, килими, доріжки) тощо.

Експонати, які надійшли до фондів музею з церков, були поділені на кілька груп за їх місцем у музейній колекції та за призначенням. Це, зокрема, матеріали для художнього музею, відділу атеїзму та відділу дорадянської історії (назви відділів подаються за внутрішньою структурою музею станом на 1981 р.). З 407 зібраних під час експедиції 1981 року експонатів були визначені: 170 – для художнього відділу, 228 – для відділу атеїзму, 16 – для відділу дорадянської історії.

Таким чином, як бачимо, експедиції стали основним шляхом комплектування фонду сакрального мистецтва Волинського краєзнавчого музею.

Упродовж наступних 10 років у зв’язку з відсутністю коштів і низки інших об’єктивних причин експедиції не проводилися. Цей період характеризувався активізацією релігійного життя, відкриттям закритих храмів, будівництвом нових. Частково відбувся зворотній рух пам’яток – із музею до храмів. Так, на вимогу релігійних громад у 1989–1992 роках до церков були передані 462 пам’ятки сакрального мистецтва, серед них – 74 ікони, 8 царських врат, 141 предмет церковного начиння. Проте, основну й найбільш цінну частину збірки сакрального мистецтва музею вдалося зберегти. Взамін особливо цінних пам’яток музей власним коштом виготовив і подарував церквам копії.

Наступним етапом у формуванні фонду релігійного мистецтва музею є 1990–2000-ті роки. Поруч із традиційними активними формами збиральницької роботи (експедиції, індивідуальні виїзди) виділимо пасивні – дарунки приватних осіб, передання пам’яток релігійними громадами, священиками з їх власної ініціативи, передання митними органами конфіскованих речей під час спроби їх контрабанди з України тощо).

З 1997 р. Волинським краєзнавчим музеєм відновлені щорічні наукові експедиції з вивчення сакрального мистецтва Волині. Експедиції кінця 1990-х – 2009 років є продовженням збиральницької традиції експедицій 1981–1985 років у нових умовах роботи. Метою музейних експедицій є подальше дослідження сакрального мистецтва Волині, пошук нових

Ікона “Спас”. Перша половина XVII ст.
Колекція Волинського краєзнавчого музею.

пам’яток, подальше комплектування фондів музею. Експедиції мають комплексний характер і проходять як дослідницько-збиральницькі. Науковий консультант сучасних експедицій – доктор історичних наук Володимир Александрович.

У результаті експедицій останнього десятиліття фонди музею поповнилися новими пам’ятками релігійного мистецтва, в т.ч. й унікальними [26], переданими з церков. Науково-збиральницькі експедиції і надалі є основним шляхом надходження експонатів до фонду релігійного мистецтва. Зараз вони мають, здебільшого, рятувальний характер. До музею передаються пам’ятки, які знаходяться в аварійному стані та не використовуються в культовій практиці.

Характеризуючи цей шлях надходження експонатів, варто відзначити позитивну тенденцію у ставленні до передачі пам’яток із церков до музею більшості священників і віруючих. Музей отримав благословення на цю богоугодну справу з боку єпархіального керівництва [28–29]. І це не дивно, адже музейно-церковному співробітництву сприяють давні традиції церковного музейництва на Волині. Методики збиральницької роботи, які практикувалися у церковних давньосховищах, варті окремого дослідження і можуть бути використані в роботі з пам’ятками сьогодні.

Одним із важливих шляхів поповнення сучасного музейного фонду на Волині є передача до Волинського краєзнавчого музею пам’яток, вилучених на митницях під час спроб їх нелегального перевезення за кордон – конфіскату (за термінологією кримінальних справ СБУ та управління МВС у Волинській області). З 1995 до 2002 р. Управлінням СБУ у Волинській області до музею були передані 1634 предмети старовини з числа конфіскату. Серед них майже 500 творів релігійного мистецтва (здебільшого ікони). Майже всі вони неволинського походження. У травні 2009 р. з нагоди 80-річчя Волинського краєзнавчого музею до цієї установи була передана колекція російських ікон (20 одиниць збереження), також із числа конфіскату.

Серед шляхів надходження експонатів музею – дарунки від приватних осіб. Найцінніша пам’ятка збірки – Чудотворна ікона Холмської Божої Матері, візантійського письма XI–XII ст, одна з найдавніших в Україні православних ікон була подарована 15 вересня 2000 р. Волинському краєзнавчому музею мешканкою Луцька, членом товариства “Холмщина” Надією Горлицькою, в родині якої ікона – яка вважалася втраченою в роки II Світової війни – зберігалася протягом 50 років. Дві плащаниці XIX ст.

Ікона. Й. Кондзелевич “Спас”. Кінець XVII ст. Колекція Волинського краєзнавчого музею.

подарував музеєві ректор Волинської духовної семінарії УПЦ протоієрей Петро Влодик, колекцію стародруків подарував митрополит УПЦ Ніфонт.

Станом на 1 січня 2009 р. фонди Волинського краєзнавчого музею налічували майже 138 тис. експонатів основного фонду, де особливе місце належить пам'яткам релігійного мистецтва. До збірки входять різні види предметів церковного (культового) походження, зокрема, релігійне малярство і скульптура, предмети декоративного різьблення, металопластики, ковальського ремесла, церковного шитва (ікони, царські врата і дияконські двері, виносні хрести, іконостаси, скульптура, фрагменти різьблення, свічники, металеві іконки, складні, наперсні та напрестольні хрести, шати ікон карбовані та штамповані, церковне начиння, надбанні і надвратні хрести, церковний одяг, плащаниці тощо).

Волинський краєзнавчий музей має найбільшу в Україні збірку українського релігійного малярства Волині XVI–XVIII ст. (близько 500 одиниць зберігання), колекцію декоративного різьблення і скульптури (більше 100 одиниць зберігання), невелику збірку зразків релігійного малярства і скульптури латинської традиції, колекцію російських ікон XVII – початку XX ст. (300 одиниць зберігання), кілька грецьких ікон, колекцію сакральної металопластики (іконки, складні, металеві шати ікон – карбовані і штамповані, церковне начиння); зразки ковальського ремесла (надбанні і надбрамні хрести), церковне шитво (комплекти церковного одягу, зразки церковних тканин, плащаниці).

Колекція іконопису на 90 % укомплектована творами волинської іконописної школи – яскравой та самобутньої національної школи живопису з комплексом своєрідних стилістичних та іконографічних рис, особливостями колористики і матеріалосієв. Останні три десятиріччя в історії мистецької культури України стали справжнім відкриттям волинської ікони. Волинський краєзнавчий музей володіє найбільшою в Україні тематичною збіркою волинського іконопису. Завдяки формуванню в останній чверті XX ст. збірки сакрального мистецтва у фондах музею в Луцьку, поруч із перемишльсько-львівською, подільською, київською іконописними школами виокремилася й волинська школа іконопису, до того практично зовсім невідома.

Фонди Волинського краєзнавчого музею мають, крім традиційного темперного малярства, колекцію ікон на полотні XVIII–XIX ст. (більше 100 одиниць зберігання). До цієї своєрідної групи пам'яток сакрального мисте-

Ікона «Святий Георгій». Біля 1730 р. Колекція Волинського краєзнавчого музею.

цтва належать роботи як професійних малярів, так і самобутні ікони народних майстрів. Характерними ознаками ікон на полотні XVIII–XIX ст. є утвердження реалізму, поєднання церковного канону, національних рис і місцевих особливостей, поширення біблійних і апокрифічних сюжетів, зображення шанованих святих і відомих у даному регіоні історичних подій.

Музейна збірка предметів українського декоративного різьблення культового характеру хронологічно охоплює період із кінця XVI – до початку XIX ст., причому більша частина пам'яток відноситься до XVIII ст. Це різні види пам'яток – царські врата, дияконські двері, виносні хрести, колонки, фрагменти іконостасів, кіоти ікон, картуші процесійних образів, свічники, фігурки ангелів, фігурна скульптура тощо. Колекція предметів дерев'яного

різьблення дає цікавий матеріал для вивчення історії декоративно-ужиткового мистецтва України XVIII – початку XIX ст.

Збірка сакрального мистецтва Волинського краєзнавчого музею включена в комплексні наукові дослідження. Пам'ятки проходять первісну та повну каталогізацію. Паралельно з комплектуванням фонду йде вивчення та каталогізація пам'яток, введення до наукового обігу через експозиції сакрального мистецтва й публікації. Створено повний каталог волинських ікон XVI–XVIII ст., каталог царських врат кінця XVI – початку XX ст.; каталог предметів декоративного різьблення, каталог пам'яток єврейської культури, каталог рукописів і стародруків.

Результати наукових досліджень пам'яток фонду сакрального мистецтва очевидні на прикладі її найбільшої частини – збірки ікон і, зокрема, колекції волинського іконопису XVI–XVIII ст. Колекція пам'яток української іконописної традиції об'єднує роботи виконані волинськими майстрами, а також окремі твори представників інших шкіл давнього українського малярства – львівської, київської, – які збережені на території Волині й історично пов'язані з нею. Особливість збірки сакрального мистецтва Волинського краєзнавчого музею полягає в тому, що вона на основі збережених на території нинішньої Волинської області оригінальних пам'яток малярства XVI–XVIII ст. ілюструє послідовні етапи еволюції мистецької традиції в конкретному культурно-історичному регіоні. Унікального значення сформованій колекції надає те, що переважна більшість її пам'яток були невідомими до їх музеє-

фікації, і їх упровадження до наукового обігу стало одним із найважливіших відкриттів у дослідженні давнього українського мистецтва.

У 1993 р. на основі відреставрованої частини колекції іконопису Волинського краєзнавчого музею було створено в Луцьку Музей волинської ікони, який є нині базою для подальшого вивчення пам'яток сакрального мистецтва Волині. Дослідження проведені Волинським краєзнавчим музеєм, детальний порівняльний аналіз пам'яток, пошукова робота у храмах області дозволить з часом визначити місце кожної пам'ятки в мистецькій спадщині Волині й України.

1. *Александрович В.* Ансамбль ікон передвітарної огорожі середньовічних храмів Волині // Пам'ятки сакрального мистецтва Волині на межі тисячоліть. Наук. зб. Матеріали VII міжнар. наук. конф. з волинського іконопису, м. Луцьк, 27–28 лист. 2000 р. – Луцьк, 2000. – Вип. 7. – С. 26–34.

2. *Александрович В.* Волинська середньовічна іконографія намісного образу Спаса // Волинська ікона: дослідження та реставрація. Наук. зб. Матеріали XV міжнар. наук. конф., м. Луцьк, 25–26 вересня 2008 р. – Луцьк, 2008. – Вип. 15. – С. 18–30.

3. *Александрович В.* Ікона Богородиці початку XVI століття у церкві Різдва Богородиці в Камені-Каширському // Волинська ікона: дослідження та реставрація. Наук. зб. Матеріали XI міжнар. наук. конф., м. Луцьк, 3–4 лист. 2004 р. – Луцьк, 2004. – Вип. 11. – С. 61–68.

4. *Александрович В.* Мистецтво Галицько-Волинської держави / Ін-т українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України. – Львів, 1999. – 131 с.

5. *Александрович В.* Намісна ікона Спаса початку XVI століття у церкві Різдва Богородиці в Камені-Каширському // Волинська ікона : дослідження та реставрація. Наук. зб. Матеріали XIV міжнар. наук. конф. м. Луцьк, 29–30 жовт. 2007 р. – Луцьк, 2007. – Вип. 14. – С. 8–17.

6. *Александрович В.* Причинки до історії ковельського малярства на зламі XVII–XVIII століть та ролі міста в мистецькій культурі Волині XV–XVIII століть // Волинська ікона: дослідження та реставрація. Наук. зб. Матеріали XIII міжнар. наук. конф., м. Луцьк – м. Володимир-Волинський, 2–3 лист. 2006 р. – Луцьк, 2006. – Вип. 13. – С. 8

7. *Александрович В.* У колі сподвижників: Йов Кондзелевич у релігійному малярстві Волині кінця XVII – першої половини XVIII століття // Пам'ятки сакрального мистецтва Волині. Наук. зб. Матеріали VIII міжнар. наук. конф., м. Луцьк, 13–14 грудня 2001 р. – Луцьк: Надтир'я, 2001. – С. 24–29.

8. *Александрович В.* Холмська ікона Богородиці (Історичні та культурологічні студії. – Т. 1). – Львів, 2001. – Вип. 8. – 40 с..

9. *Бондарчук Я.* Збірка іконопису Острозького історико-культурного заповідника (історія формування та дослідження) // Історія музейництва, пам'яткоохоронної справи, краєзнавства і туризму в м.Острозі і на Волині. Наук. зб. – Острог, 2006. – Вип. I. – С. 51–67.

10. *Василевська С.І.* З історії музею і формування музейної колекції // Матеріали та тези наук. конф. До 130-річчя Житомирського краєзнавчого музею (11–13 жовт. 1995 р.). – Житомир, 1995. – С. 89–90.

11. *Возницький Б.* Іов Кондзелевич // Історія українського мистецтва. – Т. 3. – К., 1964. – С. 197–203.

12. *Вялець А.* Пам'ятки сакрального мистецтва – складова частина Музейного фонду України // Роль музеїв у збереженні пам'яток сакрального мистецтва. Матеріали наук.-практ. конф. 5–9 серп. 1999 р. – Луганськ, 1999. – С. 5–8.
13. *Гаврилюк С.В.* Історичне пам'яткознавство Волині, Холмщини і Підляшшя (XIX–початок XX ст.): Монографія. – Луцьк: Вежа, 2002. – С. 214–264.
14. *Жолтовський П.М.* Український живопис XVII–XVIII століть. – К., 1978. – С. 73.
15. *Жолтовський П.* Художнє життя на Україні в XVI–XVIII ст.. – К., 1983. – 180 с.
16. *Історія української культури: У 5 т. – К.: Наукова думка, 2001. – Т.1: Історія культури давнього населення України. – С. 884–920, 921–965.*
17. *Історія української культури: У 5 т. – К.: Наукова думка, 2001. – Т.2: Українська культура XIII–першої половини XVII століть. – С. 275–301; 654–700.*
18. *Історія української культури: У 5 т. – К.: Наукова думка, 2001. – Т.3: Українська культура другої половини XVII–XVIII століть. – С. 833–942.*
19. *Ковальчук С.В.* Врятовані пам'ятки. З історії дослідження і реставрації волинського іконопису XVI–XVIII століть останніх років. – Київ–Луцьк, 2005. – С. 12.
20. *Ковальчук С.* Луцький музей Волинської ікони // Пам'ятки України. Наук.-популярний часопис. – Київ, 1998. – №1. – С. 18–22.
21. *Ковальчук С.І.* Музей Волинської ікони: створення і діяльність. Історичний аспект // Волинська ікона: питання історії вивчення, дослідження та реставрації. Наук. зб. Матеріали V наук. конф., м.Луцьк, 27–28 серп. 1998 р. – Луцьк, 1998. – С. 6–13.
22. *Ковальчук С.* Павло Жолтовський і експедиції Волинського краєзнавчого музею // Народознавчі зошити. Двомісячник Ін-ту народознавства НАН України. – Ч.5.– Львів, 1995. – С. 273–275.
23. *Ковальчук С.* Фонд сакрального мистецтва Волинського краєзнавчого музею: комплектування і дослідження // Do piękna nadprzyrodzonego. – Т. I. – Chełm, 2003. – С. 267–273.
24. *Кот С., Ошуркевич О.* Волинський краєзнавчий музей. Доля культурних скарбів України під час Другої світової війни: архіви, бібліотеки, музеї. – Київ–Бремен: Українознавство, 1996. – Вип. 1. – С. 74.
25. *Міляева Л., Гелитович М.* Українська ікона XI–XVIII століть. Альбом-каталог. – К., 2007. – 525 с. – (Серія “Державні зібрання України”).
26. *Науковий архів Волинського краєзнавчого музею. Звіт про науково-збиральницьку експедицію Волинського краєзнавчого музею по обстеженню церков Волині (Ковельський, Маневицький і Любешівський, Ратнівський, Старовижівський райони) за 2001 рік.*
27. *Науковий архів Волинського краєзнавчого музею. Щоденник наукових експедицій Волинського краєзнавчого музею за 1981–1982 роки.*
28. *Науковий архів Волинського краєзнавчого музею. Розпорядження архієпископа Луцького і Волинського УПЦ Ніфонта № 377 від 3 серпня 2000 р.*
29. *Науковий архів Волинського краєзнавчого музею. Розпорядження митрополита Луцького і Волинського УПЦ КП Якова № 74 від 4 серпня 2000 р.*
30. *Przegląd Volynski. – 1929. – № 26. – S. 2.*
31. *Сидор О.* Волинське малярство XVII–XVIII століть // Образотворче мистецтво. – 1988. – № 2. – С. 20.
32. *Силук А.* Волинський краєзнавчий музей: сторінки історії формування колекції // Волинський музей. Історія і сучасність. Наук. зб. – Луцьк, 1999. – Вип. II. – С. 7–8.

Ковальчук Е.И. Фонд сакрального искусства в Волынском краеведческом музее: этапы формирования (1929–2009 гг.)

В статье дается характеристика формирования фонда сакрального искусства в Волынском краеведческом музее, раскрыты основные этапы этого процесса в 1929–2009 гг., то есть в период существования музея; определено место и роль сакрального наследия Волыни в художественной культуре Украины. К научному употреблению введен ряд уникальных произведений волынской иконописи. Статья написана на документальных источниках, широко использованы документы научного архива и фондов Волынского краеведческого музея.

Kovalchuk E.I. A fund of sacral art in the Volyn regional museum: forming stages (1929–2009)

In the article is being characterized the formation of Fund of Sacral Art in Volyn Museum of Regional Studies, the main stages of this process chronologically from 1929 till 2009 were discovered, namely museum existence, determined the place and the role of sacral heritage of Volyn Region in the art culture of Ukraine. Number of unique memorials of Volyn icon was led to the scientific circulation. The article is based on the original materials, the documents of the scientific archive and funds of Volyn Museum of Regional Studies were used at large.